

Ivo Ziljan:

Mali ljudje.

pravljicah skoro vseh narodov se nam kažejo pritlikavci kot nadnaravna bitja, ki delujejo v samoti na razne načine. Že v grškem in rimskem bajeslovju najdemo taka bitja pod različnimi imeni. Tudi Indijci, posebno pa stari Nemci, so pripisovali škratom veliko delavnost. Germansko bajeslovje pripoveduje, da so nastala ta bitja iz krvi in kosti morskega orjaka. Dajali so tudi štirim glavnim vetrovom vzhodu, zahodu, severu in jugu imena palčkov. Kot glavni opravke palčkov pri njih velja kovaštvo. Z izkušnostjo in umetniško dovršenostjo, podedovano od prednikov, pa tudi z lastnim spoznavanjem skritih moči, kamenov in rastlin pomagajo palčki prijazno ljudem, so jim na pomoč s svetom in dejanjem. Iz sredine zemlje, kjer stanujejo skupaj z več kralji v lepi palači, prihajajo opolnoči ven in škropé ob času suše polja in trate. To tiho in skrivno delovanje je bilo vzrok, da so jih smatrali stari ljudje za majhne in nevidne. S pomočjo pokrivala ali čarovnega plašča so se pa storili tudi sami nevidne, in kdor je kakemu škratu ukradel pokrivalo, je dobil s tem gospodstvo nad njim, in če si je nadel njegov klobuk, je postal neviden in s tem povečal svojo moč. A pripoveduje tudi ljudska pravljica, da imajo škratje poleg moči, da koristijo, tudi moč, da lahko škodujejo. Če se človeka dotaknejo, če vanj dihnejo ali ga pogledajo, človek zboli in često tudi umrje. Ljudem sicer dajejo bogata darila, vendar pa, če so zlata, prinesejo s seboj večkrat tudi pogubo, kajti z zlatom je prišel greh na svet.

To so pravljčni pritlikavci. Toda na svetu so tudi resnični pritlikavci, to se pravi, ljudje nenavadno majhne postave, ker je bil razvitek njih telesa vsled kateregakoli vzroka oviran. Z majhno postavo je često združen še tudi slab razvitek telesnih delov: debela glava, kratke noge, čokato telo; tudi so duševno navadno slabo razviti. Vendar pa se dobe tudi pritlikavci, ki so telesno zelo lepo razviti.

Že v najstarejših časih so služili taki majhni ljudje v razveseljevanje drugim. Odličnjaki in knezi so jih imeli za posebnost na svojih dvorih, za igralce in pa seveda tudi za to, da so se z njimi bahali. Osobito so jih imeli precej v Rimu za časa cesarjev in pa od 15. do 18. stoletja. Rimljani so poskušali celo z umetnimi sredstvi preprečiti otrokovo rast in jih narediti za pritlikavce. Cesar Domicijan je ukazal v igrah borilcev nastopiti takim malim možakom. Mark Antonij je imel človeka, ki se je imenoval Sizif in je bil visok komaj 60 centimetrov. Cesar Komodus (Commodus) je imel tudi enega, ki ga je klical za Filokomoda (Philocommodus), pa tudi rimske gospe so imele često pritlikavce. V prejšnjih časih ni bilo skoro dvora, kjer ne bi bili imeli vsaj enega, pa tudi več pritlikavcev. Celó na sultanovem dvoru so se našli, nastavil jih je sam cesar Soliman.

V Franciji je bila navada, da so imeli pritlikavce posebno za časa Franca I. in Henrika II. Tako so ondaj nosili v kletki okrog nekega starega pritlikavčka, a neka deklica iz Normandije je bila v 18. letu šele 36 centimetrov visoka.

V Italiji je priredil kardinal Vitelli l. 1566. pojedino, pri kateri je streglo 34 pritlikavcev. Neki poljski plemenitaš, Boroslavsky, je bil visok 56 cm, njegov starejši brat 68 cm, sestra 42 cm; drugi bratje pa so merili čez poldrug meter. Prej omenjeni Boroslavsky je bil bistrega duha in dobrega spomina. Računal je zelo spretno in govoril dovršeno nemško in francosko razen materinskega jezika. Nadvojvoda Friderik Avstrijski je imel 34 cm dolgega pritlikavca. Tega so l. 1568. pri poroki vojvoda Viljema Bavarskega z Renato Lotriško prinesli v pogači na mizo, in je potem v pozlačeni obleki z zastavico v roki izstopil iz nje, pa hodil po mizi in se vsem lepo priklanjal.

K najznamenitejšim pritlikavcem pa spada brez dvoma slavni Bebe. Njegovo pravo ime je bilo: Nikolaj Ferry. Rojen je bil l. 1749. v Plaines v vojvodini Salins v Lotaringiji. Njegovi starši so bili kmetje, po rasti navadne velikosti. Pri rojstvu je bil ta pritlikavček dolg samo 16 cm. Zaradi njegove šibkosti so ga nesli h krstu v skledi, v kateri je bilo natlačeno perje. Njegova zibelka je bila dolgo časa stara coklja. V osemnajstem mesecu je začel govoriti, in ko je bil star dve leti, je že sam hodil, čeprav so bile njegove noge tako majhne, da je imel čevlje dolge 3 cm. Ko je bil star šest let, je tehtal nekako 8 kg, »velik« pa 30 cm. Vkljub temu je bil pa telesno popolnoma razvit in se je veselil trdnega zdravja. Poljski kralj Stanislav ga je vzel na svoj dvor, ga tam pridržal in mu dal ime Bebe, in pod tem imenom je postal splošno znan. Njegov razum je bil pa skrajno nerazvit, in vsi trudi, da bi ga izobrazili, so bili zastonj. Ugačala mu je samo glasba, in le za to je kazal nekaj razuma. Navadno je hodil po kraljevi mizi ali pa sedel na robu njegovega naslonjača. Nekoč je zašel v travo, ki je bila večja od njega, in je, misleč da je zašel, začel klicati na pomoč. — Vendar pa je znal biti tudi hud, posebno razdražen. Nekega dne se je zelo razhudil, ker je božala princeza Talmond, ki ga je poučevala, v njegovi bližini malega psička. Jezen ji je iztrgal psa, ga vrgel skozi okno in rekel: »Zakaj ljubite njega bolj kakor mene?«

V šestnajstem letu je dosegel višino 44 cm in je vzrastle v zdravju. Od tedaj pa se je videlo, da je vedno slaběji. Njegova hrbtnica se je upognila na petih mestih, glava je klonila naprej, noge so postajale slabe in ena lopatica v rami se je povescila. Zrastel pa je vkljub tej bolezni naslednje leto še za 8 cm, a njegove poteze na obrazu so bile od tega leta brez svežosti, tako da je bil kakor življenja sit starček. K temu je prišla vedno naraščajoča slabost, da je mogel storiti komaj 100 korakov, ne da bi mu bilo treba počivati. Proti vremenskim vplivom je bil zelo občutljiv; šel je samo ob gorkem vremenu na prosto. Umril je 9. junija

1764., skoraj 23 let star in 66 cm visok. Njegov gospodar mu je dal napraviti spomenik z latinskim napisom. Oboje je še ohranjeno.

Posebno priljubljeni so bili pritlikavci v Rusiji, zlasti za časa Petra Velikega. Pri nekem knežjem svatovanju l. 1710. v Petrogradu je pogostil knez Menšikov dva poročenca in je med drugim ukazal prinesiti na mizo tudi dve pogači. Ti dve je car odprl z nožem. In dve oblečeni mali mladenki sta skočili iz njiju in sta začeli plesati po mizi. Splošno je veljalo tedaj v višjih krogih za čast, da so imeli pritlikavce. Zbirali so jih iz vseh delov države, tako da jih je bilo v Petrogradu lepo število. V Rusiji se je tudi često zgodilo, da so se ti mali ljudje med seboj poročili. Moral je biti čuden vtis, ki ga je dobil neki popotnik v mestu Jeniseisk, kjer je videl pritlikavca šestdesetih let in njegovo drugo ženo s petimi otroki. Tudi princeza Natalija je poročila l. 1713. dva svoja pritlikava človeka med seboj. Pri tej priložnosti so morali biti navzoči vsi ruski pritlikavci, ki jih ni bilo manj ko 93.

Posebno čudna je bila neka pritlikavska ženitev l. 1710., 24. novembra, od katere nam je ohranjen še popis. Že dan pred poroko sta se vozila okoli dva lepo oblečena pritlikavca na vozu s tremi kolesi in z lepó okrašenima konjema, da povabita svate. Dva dvorjanika sta jahala pred njiju vozom. Na poročni dan sta bila ženin in nevesta poročena v vojaški cerkvi. Pred sprevodom je šel pritlikavec, oblečen v maršala, z lepo maršalsko palico; za njim pa je korakal poročni par in za tem car z ministri, knezi, bojarji in višjimi častniki. Nato vsi navzoči pritlikavci, 72 po številu. Pripadali so carju, carinji, knezu Menšikovu in drugim velikašem, ali pa so dospeli iz najoddaljenejših kotov države, nekateri po 200 milj daleč. Koncem sprevoda so šli številni gledalci. Ko je vprašal v cerkvi svečenik ženina, ali hoče vzeti prisotno nevesto za ženo, je ta odgovoril: »Te ali nobene druge,« in nevesta je odgovorila na vprašanje, ali hoče vzeti ženina za soproga: »To se vendar razume samo po sebi.« Car sam je držal po ruski navadi nad njima venec in po poroki ju je peljal v palačo kneza Menšikova in tam v tisto dvorano, kjer so bili pogoščeni gosti pri poroki vojvoda kurlandskega. Tu je posadil ženina in nevesto k drugim pritlikavim gostom k mali mizi, ki je stala sredi dvorane. Vendar sta sedela ženin in nevesta na različnih straneh mize, in čez oba je bil razpet baldahin. Za postrežbo jima je bil določen maršal z osmimi slugami, seveda tudi pritlikavci, ki so imeli našive na ramah. Na strani dvorane je pa stala ozka miza, kjer so sedeli car, vojvoda kurlandski, Menšikov, kneginja kurlandska s svojimi sestrami, druge odlične gospé, ministri in generali, in sicer tako, da so bili obrnjeni s hrbti proti steni, da so mogli zadosti složno opazovati vedenje malih svatov. Maršal s svojimi podmaršali je pristopil k carjevi mizi in je med zvoki godbe izpil čašo vina na carjevo zdravje. Mali topovi, ki bi bili sicer ta dan izstreljeni, so počivali, ker je istega dne umrl sin kneza Menšikova. Po obedu so pa pritlikavci plesali, kar je bilo gotovo videti zelo smešno. Šele proti polnoči je bilo slavlje končano.

Koncem 18. stoletja je pa navada, da so imeli na dvorih pritlikavce, izginila; slavnosti knežje gospode so prišle ob prijetno zabavo, ki so jim jo nudili pritlikavci. Od tedaj so se pomešali pritlikavci »med ljudstvo«, kazali so se za denar ob cerkvenih slovesnostih in letnih semnjih. Neki Šved, 32 cm visok, se je napotil v svojem 40. letu na »umetniško potovanje« skozi Nemčijo — mnogi stari Nemci so ga dobro pomnili. Tudi neka ženska iz Vogežov, 66 cm visoka in 64 let stara, je dolgo hodila okoli po svetu. Slaven pritlikavec je bil tako imenovani admiral Tom Pouce, ki se je prekucaval v svoji gala-uniformi po mizi, žvenkljal z ostrogami, preteče vihtel sabljo in kadil smotko, ki je bila polovico manjša kakor on sam. Kadar je govoril, so se ga otroci zelo zbal, kajti njegov glas je bilo slišati kakor kikerikanje petelina. Po mnenju nekaterih je že umrl, po mnenju drugih pa še živi v Londonu bogat od »zaslužkov«, ki si jih je pridobil s svojimi predstavami. V zadnjih časih se je spet kazal marsikak pritlikavec proti plačilu tu in tam, a ljudje dandanes nimajo več posebnega zanimanja za take izrednosti. In to je tudi prav : Kaže napredek v civilizaciji in plemenitost.

Viri: Dr. Paul Hess: »Die deutsche Mythologie.« — Dr. Johann Habicht: »Der Mensch und sein Organismus.« — Karl Altstein: »Die Zwerge«.

Leop. Podlogar:

Iz zgodovine kranjskih trgov.

6. Lašče.

(Nadaljevanje.)

Rakor vsa Kraško-dobrepoljska kotlina, severno od Lašč, je bila tudi kotlina južno in jugovzhodno pod sedanjim trgom Lašče v sivi starodavnosti jezerišče. Voda si je pa tekom stoletij poiskala podzemeljsko pot in odtekla. V predrimski dobi je bil ta svet vsaj nekaj obljuden. Na hribu svetega Roka, jugovzhodno pod trgom, je bilo prazgodovinsko gradišče. To gradišče je imelo zvezo skozi Ponikve in Staro apno z gradiščem na Sloki gori nad Turjakom in to zopet na eni strani z gradiščem na Golem, na drugi pa z gradiščem na Tabru v šentjurski župniji.¹ Stara cesta od Čušperka preko laškega gozda je ostanek rimske ceste, ki je držala na Lužarje. Po vsem gorskem grebenu od Strmeca v Bloški župniji preko Lužarjev v laški župniji in dalje proti Krvavim pečem in od tam na Rakitno so bile izpeljane »rimske šance ali ajdovski zid«. Preko teh »šanc« je držala rimska cesta. Vodila je od Cerknice preko Blok

¹ Izv. Muz. dr. 1904. 139.